

ПОВОДОМ ЈЕДНЕ ПРЕСУДЕ ДРЖАВНОГ САВЈЕТА ИЗ 1941. У ПРЕДМЕТУ ИСКОРИШЋАВАЊА ШУМА ПЛЕМЕНА ПОЉ- СКОГ У СРЕЗУ КОЛАШИНСКОМ

Капиталистичко искоришћавање шума у Црној Гори у периоду између два свјетска рата достиже релативно велике размјере. На тај развој утицали су многи елементи: општа заосталост цјелокупне привреде, с веома тешким животним условима народа; друштвено-економске и политичке прилике читаве земље, са корумпираним капиталистичким системом и привредном политиком којом великим дијелом непосредно или посредно руководи страни капитал; врло екстензивно шумарство с неријешеним основним питањима и малобројном, углавном слабом шумарском службом, највећи дио шума чине племенске, сеоске и братственичке које су без стручне управе; дуго одсуство закона о шумама (ступио на снагу 1. VII 1930.); све до 1933. нема привредних планова за шуме (осим за једну 1928); готово у читавом периоду (осим 1925. и 1926. и 1932—1933) влада повољна коњунктура дрвне грађе; повољни природни услови за искоришћавање шума у добрим шумама богатим сливовима Пиве, Таре, Лима и Ибра, којима се дрвна грађа може јевтино транспортовати до мјеста прераде и др. Због свега тога, у искоришћавању шума учествује велики број домаћих и страних друштава, чији се систем и начин рада, са вишеструко негативним последицама, најочигледније показује у тим пословима. У тим друштвима видно мјесто заузимају и државна предузећа „Дурмитор“ и „Шипад“ која су, уз друге шуме, искоришћавала шуме племена пољског.

Ради бољег разумијевања суштине питања о коме се ради у пресуди Државног савјета, излажу се најприје битни подаци о уговору племена и тројице ортака из Босне о искоришћавању

племенских шума, а онда о поменутиим државним предузећима и њиховом искоришћавању тих шума.¹

Пуномоћници племена закључују крајем априла 1914. уговор о искоришћавању шума са Пером Стокановићем и Ђорђем Јовановићем из Тузле и др Миланом Српкићем из Сарајева. Уговор, у име купаца, као њихов пуномоћник, потписује код Капетанског суда у Пољима Милан Ковачевић из Стоца. Основне одредбе уговора јесу:

- трајање 40 година;
- сјећи ће се сва стабла од 40 см пречника па навише, уз цијену од пет перпера за четинарска и два перпера за букова стабла;
- купац одлучује када ће вршити сјечу букових стабала;
- искоришћавање шума има почети у року од годину дана;
- у свим сјечиштима треба остављати потребан број сјемењака;
- купци могу уговор пренијети на треће лице или друштво;
- купац плаћа капару од 280.000 перпера у року од мјесеца дана, а уговор „добива обавезну снагу по одобрењу министра унутрашњих дјела, односно од дана предаје одређене капаре“. Међутим, купци су до првог свјетског рата платили само четвртину капаре, а министровог одобрења уговора нема, без чега уговор није правоваљан

Пуномоћници племена 1919, 1920. и 1923. писмено потврђују да су примили остатак капаре и 1,035.000 круна, да купци немају одређен рок за почетак сјече, али да су дужни сваке године плаћати 50.000 стабала, одобравају купцима сјече стабала од 30 до 40 см пречника, прихватају цијене стабала за четинаре пет и за букву два динара, уз обавезу купаца да им, као награду за измјену уговора, плаћају премију од пет односно два динара по стаблу, али тек након почетка сјеча. Ни једно од наведених писама, којима се мијењају неке битне одредбе уговора на штету племена и шума, није одобрено ни таксирано, па нијесу правоваљана, нити за њих знају надзорне власти.

У 1919. партиципирају у овим шумама Српкић, Стокановић, Јовановић, Ковачевић и М. Јеремић, сваки са по 20%, а онда настају бројне продаје и препродаје уговорних права, па

¹ Обрада ове материје је извршена углавном на основу података из мога рада „Капиталистичко искоришћавање шума у Црној Гори“, Титоград 1965.

1926. у правима на ове шуме учествују Стокановић са 62⁰/₀, предузеће „Варда“ д.д.² са 25⁰/₀ и Ковачевић са 13⁰/₀.

Оснивање „Дурмитора“ извршено је 3. VII 1927. на основу потврде Гајрет-банке из Сарајева да је код ње осам лица уписало 500 акција и уплатило 5,000.000 д (и 150.000 д. уписнине), а у ствари није био уплаћен ни један динар. Највећи број наводно уписаних акција припада Стокановићу (305), „Варди“ (120) и Ковачевићу (50). Да криминал буде већи, у књигама „Дурмитора“ уписани су као оснивачи само три наведена акционара са 500 акција, а за регистрацију предузећа Окружном суду у Сарајеву приложена је и лажна потврда Гајрет-банке издата „Дурмитору“ да су код ње његови акционери уплатили 5,150.000 д којима може располагати.

Од 28. IX до 4. X 1927, тј. за свега шест дана, проводи се беспримјеран криминал. Наиме, извршни одбор „Шипада“³ 30. IX купује 50⁰/₀ акција „Дурмитора“, одобрава му кредит од 7,5 милиона динара да „купи племенске шуме од Стокановића и др. и од „Варде“ (укључив и шаранске шуме)“, с тим да „Варда“ преузме других 50⁰/₀ акција „Дурмитора“ и одобри му кредит у истој висини као „Шипад“. Све ово под условом да се кредит исплати тек „када буде несумњиво установљено да је друштво све наведене шуме купило и да је пренос истих на Дурмитор правоваљано извршен“ и да „Дурмитор“ закључи „синдикални уговор“ с „Вардом“ о њеном учешћу у „Дурмитору“ и његовом пословању. С друге стране, управни одбор „Дурмитора“ 4. X одобрава куповину уговорних права својих акционара на наведене (и тепачке) шуме за 18 мил. динара. На овој продаји, по одбитку износа плаћених племену, зарадили су Стокановић 4,815.000, Ковачевић 1,007.000 и „Варда“ 1,654.000 динара, а још три лица 728.500 д, тј. укупно 8,204.500 динара. Истовремено је одлучено да се продајцима уговорних права одобравају потраживања од „Дурмитора“ у укупном износу од 13 милиона динара (6,5 мил. Стокановићу и Ковачевићу заједно, а 6,5 мил. „Варди“), те да се остатак од пет милиона упише као њихове акције у „Дурмитору“ (Стокановићу и Ковачевићу 2,5 и „Варди“ 2,5 мил. динара). Уз ово, примљена је на знање

² „Варда“ из Сарајева је основана 1922. као насљедник једног национализованог аустријског друштва из Вишеграда, што су извели Гајрет банка и „Шипад“, па је Банка узела 62,5⁰/₀ а „Шипад“ 37,5⁰/₀ акција ранијег друштва. Гајрет банка је 1929. закључила дугорочни уговор са концерном »Offa« из Женеве, по коме тај концерн преузима руководство и финансирање „Варде“ и узима знатан број њених акција. Тиме је руковођење „Вардом“ преузео страни капитал.

³ Шумско-индустријско предузеће „Добрљин—Дрвар ад.“ („Шипад“) је државно предузеће — тада највеће шумско-индустријско предузеће у Југославији.

обавеза Стокановића, Ковачевића и „Варде“ да њихова потраживања од 13 мил. динара неће подизати за прве четири године, те да је споразумом акционара утаначено да од акција „Дурмитора“ припада „Варди“ 50% а Стокановићу и Ковачевићу 50%. Истог дана управни одбор „Шипада“ одобрава наведену одлуку његовог извршног одбора, а такође истог дана, његов извршни одбор одлучује да се закључак управног одбора одмах изврши, те се централној управи наређује да „Дурмитору“ одмах исплати девет милиона динара. Послије тих трансакција, од акција „Дурмитора“ 50% припада „Шипаду“, а 50% „Варди“ Два дана касније „Шипад“ упућује „Дурмитору“ у готову 2,575.000 д. на име 250 акција и уписнине у „Дурмитор“, али та уплата није нигдје проведена кроз књиге „Дурмитора“ Убрзо потом „Шипад“ дозначаје „Дурмитору“ зајам од 3,625.000 д, од чега „Дурмитор“ исплаћује Стокановићу 2,337.500 д и 1,287.500 за рачун „Варде“ као вриједност 125 акција које је она преузела од Стокановића. Истог дана, по налогу „Дурмитора“, исплаћује „Шипад“ истом Стокановићу 2,800.000 динара. Тако је Стокановићу једног дана исплаћено 5,137.500 динара (не рачунајући исплату на рачун „Варде“). У децембру „Шипад“ исплаћује „Дурмитору“ на име зајма још 1,075.000 динара. Ове исплате и давање зајма „Дурмитору“ су извршене противно поменутиим закључцима извршног и управног одбора „Шипада“ у погледу установљења правоваљаности уговора о искористићавању племенских шума и њиховог преноса на „Дурмитор“ и закључку управног одбора „Дурмитора“ да се за четири године неће исплаћивати потраживања његових акционара. Посебно треба подвући да се све наведено дешава прије уписа „Дурмитора“ у трговачки судски регистар, тј. у вријеме када друштво правно није постојало јер је регистрација код суда извршена тек 29. X.

Одговор на питање како се, од оснивања „Дурмитора“ па даље, све наведено могло дешавати је у томе што је тада у управним, извршним или надзорним одборима „Дурмитора“, „Шипада“, „Варде“ и Гајрет-банке, или у некима од ових, истовремено било неколико истих лица. Посебну улогу у томе имао је Миодраг Стаменковић, тада ген. директор Генералне дирекције шума у Министарству шума и рудника (у даљем тексту: МШР) — са министром највиша надзорна власт за све шуме у земљи и за државно предузеће „Шипад“ — а у исто вријеме председник управног одбора „Шипада“, потпредседник управног одбора „Дурмитора“ и члан управног одбора „Варде“ Треба навести да је Стокановић, одмах по завршетку наведених шпекулација поднио оставку на чланство у управном одбору „Дурмитора“, па је за председника тог одбора

изабран Стаменковић (који на тој дужности остаје до јула 1928. године).⁴

По споразуму „Шипад“—„Варда“—„Дурмитор“ из 1928, „Шипад“ и „Варда“ преузимају финансирање „Дурмитора“ по пола, а „Варда“ за рачун „Дурмитора“ врши искоришћавање шума, с тим да се њихови обрачуни у вези с тим врше на основу података које ће давати само „Варда“ Средином 1929. „Шипад“ купује од „Варде“ њених 50% акција у „Дурмитору“, чиме „Дурмитор“ постаје чисто државно предузеће. Због судског спора између „Шипада“ и „Варде“, од 1933. све послове око искоришћавања шума врши „Дурмитор“ Због штетње, одлучено је 1930. да се за извршни и управни одбор „Дурмитора“ бирају иста лица која су у тим одборима „Шипада“, те да централна управа „Шипада“ руководи и пословима „Дурмитора“

На захтјев племенских пуномоћника, Окружни суд у Колашину крајем маја 1931. оглашава неважећим пуномоћје издато бившим племенским пуномоћницима (Р. Крговићу и др.), јер је противно одлуци племенског збора из 1923. о правима пуномоћника, па такво пуномоћје „не може имати законске обавезе за племе пољско као властодавца“ Раније је наведено да су ондашњи пуномоћници 1923. извршили измјене уговора на штету и племена и његових шума.

Средином новембра 1927. „Дурмитор“ — иако нема ни одобреног уговора, ни одобрења сјече, ни дозволе стабала (обилжавање за сјечу), ни сагласност племена — почиње сјечу у најбољем дијелу шума (Бистрици), па је до априла 1928. посјечено чистом сјечом 6.800 стабала црног бора одличног квалитета. На племенском збору крајем јануара 1928. установљен је неисправан рад племенског „шумског одбора“, па су његови чланови разријешени дужности а изабрани нови (М. Анђелић, В. Кргушић и М. Томовић). Од краја јануара до почетка септембра 1928. воде се преписке између пуномоћника племена, Шумске управе у Андријевици (у даљем тексту: ШУ), Инспектората шума на Цетињу (у даљем тексту: ИШ) и МШР поводом исправних сјеча, убацивања нежигосаних трупца у Тару, забрана сјеча и извоза трупца, укидања забрана и још два захтјева „Дурмитора“ за одобрење нових сјеча у (120.000 m³) у истом дијелу шума. У преписци, ШУ и ИШ указују да уговор није одобрен, да је врло површан, да не обезбеђује регенерацију шума, те да треба најприје ријешити питање уговора, а да се до тада сјече не могу одобрити. Међутим, МШР обавјештава

⁴ Стаменковић је у новембру 1929. са помоћником министра, инспектором, начелником, директором шума и још два лица пресудом Државног савјета, као дисциплинског суда, осуђен на казну губитка права на пензију због учешћа у разним шумским аферама по дугорочним уговорима за државне шуме у Босни. У јуну 1939, указом краљевских намјесника, кривице Стаменковића, помоћника министра и инспектора су амнестиране.

ИШ да је министар шума и рудника почетком септембра 1928. одобрио сјече „Дурмитору“, с тим да шумарски стручњак проведе дознаку стабала на принципу трајног шумског газдовања, а да се странке у случају спорова због дознака, извоза или плаћања стабала — упуте на редован суд. О најважнијем питању, тј. уговору, нема ни ријечи, а сјеча се одобрава „Дурмитору“ који на шуме нема никаква законска права. Убрзо, министар одбија и захтјев племена за повећање цијена стабла и забрану сјеча док се то не оствари. Пошто су му разни захтјеви одбијени, племе покушава почетком новембра да силом обустави сјече до споразума о цијенама стабала, односно до коначне судске одлуке. Против брзе и врло грубе интервенције полиције за заштиту „Дурмитора“, којом је, поред осталог, затворено седам најугледнијих људи племена, протестује се у једном листу. У одговору „Дурмитора“ у истом листу, поред другог, наводи се да је он у марту 1928. обавијестио писмено племенски одбор о преносу на њега уговора Стокановића и др., да су први купци имали право да уговор пренесу, да су уговорне цијене „дефинитивно одређене“ у допуни уговора из 1923, да се у листу узимају у заштиту „и људи који су стављени под оптужбу по Закону о заштити државе“, да им није јасно „што је криво од нас племену“ и да желе „да учине на основу уговора и правде све што до нас стоји како би онемогућили успјешан рад разне агитације“.⁵

Против поменуте одлуке министра о одобрењу сјече „Дурмитору“ племе подноси тужбу Државном савјету, који је „као неосновану“ одбија из ових разлога: да је министар у рјешењу одредио односе „експлотатора и државе подвргавајући рад и експлоатацију шуме полицијско-шумарским прописима и принципима рационалне експлоатације, што је спадало у његову компетенцију, а да се однос контрахента и важност уговора не тичу министра нити је он властан да улази у то питање него редовни судови, пошто је то предмет приватно-правног спора“.⁶

На ову пресуду примјећује се: да је министар одобрио сјечу „Дурмитору“ а не власнику шуме, а то није могао без разматрања уговорних права „Дурмитора“ на те шуме јер се ради о туђој шуми, а да за уговор „Дурмитора“ нема одобрења министра, нити су уговор и његови бројни преноси таксирани и одобрени, што је услов за њихово правно постојање одн. правоваљаност; да је питање одобрења сјече власнику једне племенске шуме са становишта прописа о шумама различито од

⁵ Ту се вјероватно мислило на предсједника племенског одбора Анђелића, који је на изборима у септембру 1927. био кандидат за срез андријевички и колашински на листи Републиканског радничко-сељачког савеза Црне Горе.

⁶ Напомиње се да је тада један члан Државног савјета био члан управног одбора „Шипада“, а један виши службеник МШР — потпредсједник „Шипада“ и члан управног одбора „Дурмитора“.

одобрења уговора с другим лицем о њеном искоришћавању, јер тај уговор садржи и више других одредаба које задиру у интересе власника шуме и опште интересе у које спадају и фискални државни интереси (уговорених такса и доприноса државном фонду за пошумљавање на бази уговорних цијена); да у члану 28. Расписа о шумама из 1909.⁷ о забрани продаја дрвета из племенских и др. шума без одобрења министра унутрашњих дјела (који је на снази до краја 1929, с тим што је умјесто министра унутрашњих дјела надлежан министар шума и рудника) нема одредбе којом се одређује шта министар при одобравању продаје треба да има у виду;⁸ да је министар шума и рудника у новембру 1929. одобрио продају дрвета из шума племена шекуларског, под условом да се најприје изради привредни план за шуме и да се на основу њега сачине прописни услови за купопродају које претходно треба доставити министру на одобрење, па тек онда извршити продају (јавном оферталном лицитацијом); да је пресудом Државног савјета из 1924. по питању одобрења уговора за луковске шуме (срез никшићки) заузет став да се односни пропис Расписа о шумама не односи само на шумарско-полицејске одредбе јер тог ограничења у њему нема „већ да дискрециона власт при давању одобрења обухвата и све услове у најширем обиму, због чега је министар дужан да пази искључиво на те опште интересе“, међу које „долази у првом реду интерес племена (општине, села)“, које је „министар не само у праву већ и дужан да чува и у погледу закупних услова“, те да „без одобрења министра купац није могао стећи никакво законско право“ Уз ово, у извјештају стручне комисије МШР из новембра 1929. (састављене од правних, шумарских и финансијских стручњака) која је проучавала стање „Дурмитора“ и његова уговорна права на шуме у Црној Гори, у погледу шума племена пољског наведено је да би се „одобрење сјече по рјешењу МШР из септембра 1928. морало поништити док се уговор не одобри“, те да „првобитни купци шума нијесу уговор заправо ни преијели на „Дурмитор“ а.д.“

Ради разматрања питања „Дурмитора“ и одређивање смјерница за његов будући рад, почетком априла 1930, под руководством министра шума и рудника, одржан је састанак девет руководећих стручњака МШР и предсједник „Дурмитора“ Тада је, поред осталог, констатовано да уговори „Дурмитора“ за црногорске шуме нијесу на њега пренесени, а уговор за шуме

⁷ Распис о шумама од 16. IV 1909, Глас Црногорца, Цетиње 1909. бр. 18.

⁸ У моме раду „Шумарство и ловство у Црној Гори у другој половини XIX и почетком XX вијека“ (Титоград 1972) наведени су бројни примјери из којих се види да је министар унутрашњих дјела у питањима уговора за искоришћавање шума имао у виду не само шумарске прописе већ и продајне цијене, односно интересе власника шума.

племена пољског није одобрен и стога се не може увести у живот, па је закључено да прво треба регулисати питање преноса уговора на „Дурмитор“, а онда издати упутство за израду привредних планова за све шуме на које „Дурмитор“ полаже право експлоатације,* водећи рачуна о принципима рационалног газдовања, а да „Дурмитор“ „поведе рачуна о уговорним цијенама, пошто је то национално-економско питање“ На том састанку сви стручњаци су изјавили да „Дурмитор“ не треба више да постоји као самостално предузеће и да не треба да се даље ангажује у црногорским шумама, а готово сви да „Дурмитор“ треба фузионирати са „Шипадам“.⁹ Међутим, „Дурмитор“ остаје као засебно предузеће до јула 1937, када је фузиониран са „Шипадам“, а цијене стабала остају исте (10 динара по четинарском, а 4 динара по буковом) до почетка септембра 1937. године. Наведене цијене четинарских и букових стабала у овим шумама су не само далеко испод цијена стабала из свих других шума у Црној Гори по уговорима са разним домаћим и страним предузећима већ и од цијена стабала из државних шума у уговорним подручјима „Шипада“ и др. предузећа у Босни.¹⁰

„Дурмитор“ је искоришћавао и тзв. језеро-шпанске и тепачке шуме у срезу шавничком.

⁹ У излагањима три шумарска стручњака је наведено да је продајна цијена стабала „управо невјероватно ниска“ па треба продавцима признати одговарајућу праведну цијену, да „не може бити задаћа ни државе ни државног шумског предузећа, нити се мора сложити са чашћу државе да преко „Дурмитора“ купљене шуме даље препродаје на рачун скоро најсиромашнијег дијела народа, па да истима плаћа 10 динара по стаблу а да исто дрво продаје по 65 динара по 1 m³, а све у виду патриотског рада и заштите од страног капитала“.

¹⁰ Цијене четинарских стабала у одобреним уговорима из 1914. износе за тепачке и крушевске шуме осам, а за мратињске шуме девет перпера. Цијене истих стабала за језеро-шаранске шуме по уговорима од 1919. па даље износе 15—20 динара. Ранија цијена истих стабала у тепачким шумама (8 перпера) у јулу 1927. замијењена је са 17,50 динара, а 1928. са 21 д, када „Шипад“ иста стабла купује од ранијег купца по 58,60 динара, па их „Дурмитор“ 1929. заједно са стаблима из шума племена пољског продаје „Варди“ по 65 динара по 1 m³ на пању. (Ово значи — рачунајући по подацима из привредних планова за односне шуме — по цијени која је 9,73 пута већа него се плаћа власнику тепачких шума, а више од 22 пута већа него се плаћа племену пољском). Стабла црног бора из шуме манастира Довоље одн. Доброљивине у д. Тари, по одобрењу МШР, плаћена су 1928. по 80 динара, а стабла црног бора из манастирске шуме на граници пљеваљског и прибојског среза купује „Варда“ на лиценцији 1935. да 81,20 д по 1 m³ на пању. У одобреним уговорима „Зете“ а.д. из 1933. за шуме у никшићком срезу цијена по стаблу износи за шуме племена спутно-рудинског и братства Кленчани 24 д за четинаре и лишћаре, а за шуме села Вишњића До и Чараћских села за четинаре 22 а за лишћаре 18 динара. По одобреном уговору за граховске шуме у истом срезу из 1925. четин. стабло је 30, а буково 20 д итд. У уговорима „Шипада“ за искоришћавање државних шума у Босни и раздобљу 1927—1932. цијена 1 m³ теничког четинарског дрвета на пању износи 40 односно 46 и 60 динара, а буковог 11,60 до 23 динара, док су по дугорочним уговорима за искоришћавање држав-

Почетком децембра 1929. ступа на снагу Закон о банској управи¹¹ (у даљем тексту: ЗБУ), а 1. јула Закон о шумама¹² (у даљем тексту: ЗОШ). По првом закону, привредне панове за недржавне шуме (које подноси власник шуме) и уговоре за њихово искоришћавање одобрава бан, уз контролу купопродајних цијена дрвета. По другом закону, племенске и др. тзв. комуналне шуме спадају у категорију шума под нарочитим јавним надзором којима се газдује на принципу трајног шумског газдовања, што се обезбеђује правилном израдом и примјеном привредних планова за шуме. Но, без обзира на све и закључке на пом. састанку код министра шума и рудника, „Дурмитор“ наставља сјече, па су до краја 1930. посјечена 30.684 стабла, од којих је добијено 90.132 m³ углавном црноборовог техничког дрвета, или просјечно по једном стаблу 2,93 m³. У представкама министру шума и рудника у јулу 1930. и мају 1931. бану, „Дурмитор“, поред осталог, моли да се „принципијелно и најенергичније нареди подручним органима да заштите наш редовни рад по уговорима, а да склопљене уговоре сматрају дефинитивним и неприкосновеним“ На те молбе, пошто је МШР од Државног правобранилаштва прибавило мишљење да се искоришћавање шума по ранијим уговорима и прописима има вршити само у складу са ЗОШ, у Банској управи (у даљем тексту: БУ) је 1932. установљено да уговори нијесу одобрени и да су њиховим измјенама учињене знатне промјене на штету племена, те да је племе било „препуштено на милост и немилост фирме“ Зато БУ средином 1932, по упутствима МШР, позива „Дурмитор“ да јој достави уговор за шуме племена са свима додацима, уговор о преносу уговорних права на „Дурмитор“, документе да су ти уговори правоваљано закључени и одобрени и правоваљано пренесени на „Дурмитор“ и доказе да су уговорне и преносне таксе правилно наплаћене у сваком појединачном случају, а да се до тада „Дурмитору“ забрањује свака сјеча у овим шумама. МШР даје пуну подршку таквом ставу БУ, наглашавајући да је она „не само власна, него и дужна да у свако доба испитује ваљаност уговора и да ли су уговори одобрени, па да према нађеном стању сходно поступи

них шума у Босни до 1934. нека друга предузећа плаћала техничко четинарско дрво од 45 до 80 д/м³ итд. Уз ово, у шумама племена пољског, што посебно треба истаћи, квалитет дрвета, величина дрвних маса по ња и врло јевтино привлачење посјечених маса преносивим котурачама и чекрцима до Таре и њихов даљи транспорт, као и високо учешће дрвних маса црног бора (најскупље врсте дрвета) у укупним масама за сјечу од 34,54% (инж. Душан Вучковић, Прилог проучавању племенских, сеоских и братственичких шума у Црној Гори, Шумарски лист, Загреб 1940, број 8).

¹¹ Закон о називу и подјели Краљевине на управна подручја са Законом о банској управи, Београд 1933, Збирка закона Г. Никешине, св. 141.

¹² Шумарски закони и прописи, И Закон о шумама, Загреб 1930.

у духу шумског закона, у сврху заштите шума и интереса племена“. (Одавде се јасно види радикална, промјена става МШР у овим питањима.)

Али, „Дурмитор“ не поступа по тражењу БУ, већ у октобру 1932. подноси Среском начелству (у даљем тексту: СН) у Шавнику привремени привредни план за шуме племена, иако је МШР одбило његов ранији захтјев да он а не власник шуме подноси привредни план. Након комисијског испитивања плана, позван је његов састављач да дрвну масу предвиђену за сјечу редуцера на просјечни интензитет од 55% укупне масе стабла изнад 32 см пречника, а да у појединим дјеловима шуме најјачи интензитет не прелази 60% укупне масе наведених стабала. Тада је установљено и да су у привредном плану изостављене велике површине племенских шума. У међувремену, племенски пуномоћници упућују два приговора на привредни план, наводећи, уз остало, да је „Дурмитор“ поднио план на одобрење а да племе с њим не стоји ни у каквом правном односу јер му оно „никад није продало своје шуме“, да, по закону, „план подноси власник шуме“, па моле да се план не одобри до рјешења судског спора са Стокановићем ради поништења уговора. БУ у априлу 1934. одбија одобрење плана због приговора племена и зато што „Дурмитор“ није поступио по њеној наведеној одлуци у погледу уговора.

МШР 1932. доставља БУ пет представки пуномоћника племена др Р. Вукчовића, адв. из Београда — двије упућене 1930. краљу (по други пут) и предсједнику владе, а три 1931. министру шума и рудника. У представкама је углавном наведено:

— да уговор из 1914. није одобрио министар унутрашњих дјела ни министар шума и рудника, па се сјече нијесу смјеле вршити;

— да су допунски уговор из 1923. закључила неовлашћена лица, а ни он није одобрен;

— да пренос уговора на „Дурмитор“ није таксиран ни потврђен, па се одобрење сјече 1928. није могло издати;

— да се племе безуспјешно чешће обраћало министру да се неправда и незаконитост исправи, јер је то једини случај у нашој држави да МШР одобрава сјече шума прије одобрења уговора;

— да је то једини случај у нашој држави и у читавом свијету да се једно четинарско стабло крупних димензија на самој Тари добије за пет динара, што је немогуће и за најзаченије тибетске планине;

— да је то једини случај да узурпирано и незаконито право експлоатације ових шума прелази кроз руке разних шпекулантских група које при томе зарађују велике суме, и то уз санкцију МШР;

— да је Државни савјет одбио тужбу племена против пом. рјешења министра на основу нетачног одговора министра на тужбу да је сјечу одобрио на прелог ИШ;

— да је уговор прешао у руке државног предузећа „Шипад“ те да је потребно да оно, по својој иницијативи или по наредби министра, исправи безакоње.

Стога се предлаже да се позову представници „Шипада“ и племена на закључење уговора који би МШР ускладило са законом, а да се уговорне цијене стабала замијене цијенама које одговарају садашњим приликама, јер би био гријех, пљачка и безакоње да остану уговорне цијене; а ако „Шипад“ тако не поступи — да се донесе рјешење против којег би могли користити правно средство. На крају се тражи да се „овај предмет једнапут ријешити и тамањење туђих шума у сред наше државе и без икаквог основа и одобрења забрани“. Из ранијег излагања види се да су и ове представке остале без резултата до наведене одлуке БУ средином 1932.

Спор и даље траје, па се воде дуги преговори између племена и „Шипада“, који су завршени нагодбом код Окружног суда у Подгорици (Титиград) крајем септембра 1937. Нагодбом су спорна питања ријешена углавном на следећи начин:

— уговор из 1914. с допунама остаје на снази, уколико није у супротности с том нагодбом, и траје до краја 1958;

— продавци примају на знање да су уговорна права пренесена на „Дурмитор“, одн. „Шипад“;

— купац ће о свом трошку допунити ранији привредни план за шуме и продавци га потписати, а обје странке га примити онако како га одобри надлежна власт;

— купац ће сјећи четинарска (и племенитих лишћара) стабла изнад 40 см пречника и стабла за техничку прераду која дозначе надлежни шумарски орган, док је од букових стабала предмет купопродаје само 40% укупног броја посјечених четинарских стабала и та букова стабла купац је дужан да плати без обзира хоће ли их сјећи или не;

— цијене уговорних стабала свих врста дрвета износе 21 д;

— купац ће плаћати порез на шуму од нагодбе до краја експлоатације, извршити сва пошумљавања у ранијим и будућим сјечиштима;

— купац ће платити племну на име трошкова и судских такса 75.000 динара. Пада у очи да нагодба не одређује ко плаћа таксе на уговоре. Међутим, споразумом странака истог дана када је постигнута нагодба код суда, али прије него што је потврђена, повишене су цијене стабала са 21 на 25 д, с тим да нова цијена важи и за раније посјечена стабла као и за стабла од 30 до 40 см пречника која буду уништена будућим

сјечамa, „Шипад“ преузима обавезе плаћања дужног државног пореза на продате шуме од 1929. (али не више од 210.000 динара) и државног пореза на те шуме од почетка 1936. до завршетка њихове експлоатације, те да ће племену дати 250.000 д за изградњу болнице или просвјетног дома. Али, важење овог нелегалног споразума је условљено прихватањем нагодбе о рјешењу спора код поменутог суда.

Истог дана када је нагодба постигнута, странке подносе БУ представку у којој моле да се ранији привредни план врати „Шипаду“ да га о свом трошку допуни обухватајући све шуме племена и да га БУ одобри чим јој га „Шипад“ достави, уз обавезу да ће се уз план приложити и калкулација шумске таксе (вриједност дрвета на пању, одн. непосјеченог дрвета). У истој молби продавци изјављују да су „споразумни и са голлом сјечом ако је и гдје је БУ одобри“, али да трошкове вјештачког пошумљавања преузима купац. Истог дана поднесен је БУ предлог за сјечу 15.537 m³ црног бора, што се одобрава. Истовремено странке подносе БУ молбу за одобрење уговора, прилажући основни договор и све његове измјене и допуне заједно с нагодбом код суда.

Почетком фебруара 1938. БУ одобрава уговор уз ове главне услове:

— да се искористићавање шума врши по ЗОШ и допуњеном привредном плану;

— да дознаку стабала врши месни шумарски референт по претходном обавјештењу странака о почетку дознаке;

— да купац паралелно са сјечом успоставља шумски ред на сјечиштима;

— да шумски референт врши премјер и жигосање посјечене грађе и о томе уводи податке у тзв. бројне књиге које служе као основ обрачунавања између странака;

— да таксе за потврду уговора, уколико их треба платити, као и допринос фонду за пошумљавање падају на терет купца;

— да за посјечена недозначена стабла купац плаћа продавцу двоструку уговорену цијену;

— да се на сјечиштима гдје не успије природно проведе вјештачко пошумљавање, у коју сврху ће се према потреби основати посебни фонд у који ће купац плаћати 6% уговорене цијене стабала посјечених у претходној години;

— да је племе дужно да у што краћем времену прибави тапију на своје шуме.

У вези са овом одлуком треба одмах рећи да БУ, по прописима Закона о таксама, није могла уопште узети у поступак нетаксиране уговоре „Шипада“ с њиховим измјенама и допунама, јер док се не таксирају они правно не постоје, већ је

морала наредити да се претходно код надлежног органа плате прописне таксе с интересом за све измјене, допуне, преносе, писма, продужење уговора и друге радње којима се мијења основни уговор, па га тек онда узети у поступак.¹³ Одредби да таксе за потврду уговора, уколико их треба платити, сноси купац није било мјеста у одлуци из већ наведеног разлога и зато што (по прописима о таксама) при склапању уговора између лица ослобођеног плаћања таксе и неослобођеног лица — уговорне таксе плаћа неослобођено лице.*

На образложену препоруку једног шумарског стручњака из БУ, племе изјављује жалбу МШР против одлуке БУ о одобрењу уговора.¹⁴ У жалби је наведено:

— да је племе закључило са „Шипадом“ нагодбу код суда са жељом да се послје 10 година спор ријеши, уз наду да ће БУ, по свом праву и дужности по ЗОШ, Закону о банској управи и Уредби М.С. број 1000/37,¹⁵ урадити све што треба да се заштите интереси племена, а посебно да ће при одобрењу уговора водити рачуна да се одреди одговарајућа цијена за дрво по м³ а не по стаблу;

— да БУ није тако поступила, иако је МШР већ 1936. одредио „да је крајње вријеме да се за свагда одбаци продавање шума по стаблима“, по коме је БУ почетком 1937. при одобрењу уговора о продаји дрвета из шума племена шекуларског прописала продају по м³;

¹³ Јован М. Радуловић и Атанасије Д. Јанаковић, *Таксени зборник с коментаром*, Београд 1937; инг. Душан Вучковић, *Прилог проучавању племенских, сеоских и братственичких шума у Црној Гори*, Хрватски шумарски лист, Загреб 1941, бр. 5.

* Фирму државног предузећа, „Шипад“ незаконито користи да се не плате уговорне таксе: у уговору из 1928. којим је Р. Шајковић пренио уговорена права искоришћавања тепачких шума на „Шипад“ стоји да уговорну таксу плаћа „Шипад“, а то се изиграва тако што је на крају уговора стављена клаузула да је „Шипад“ као „државна установа ослобођена плаћања свију такса“ (Шајковић је на овој продаји остварио чисту зараду од око 3,4 милиона динара). Исто тако, допуна уговора о искоришћавању шуме Руданачка гора (Шаренци) из 1936. између власника шуме Сушића и „Шипада“, којом су пренесена уговорна права на „Шипад“, потврђена је код Среског суда у Шавнику уз клаузулу да уговор не подлеже плаћању таксе (по истом основу као у претходном случају).

¹⁴ Ову жалбу и каснију жалбу племена против одлуке БУ о одобрењу привредног плана за ове шуме, као и концепт тужби Државном савјету против одлука министра о одбијању жалби племена против одлука БУ о одобрењу уговора и привредног плана, састављао је исти шумарски стручњак БУ.

¹⁵ Уредба са законском снагом о управи и о заступању опште племенске заједнице, братстава и сеоских општина на подручју Великог суда у Подгорици (чл. 709—714 Општег имовинског законика), Никшић 1938. По овој Уредби, БУ је другостепена надзорна власт за племенске заједнице.

— да је племе при прихватању нагодбе са „Шипадам“ било увјерено да ће БУ и у његовом случају, исправном калкулацијом шумске таксе по m^3 из племенских шума, одредити шумску таксу знатно већу од уговорене;

— да је одлуком БУ одређено мјерење посјечене грађе и да ће подаци мјерења бити основ за обрачун између купца и продавца, док су нагодбом предвиђене цијене по стаблу, па се не зна на основу чега ће се вршити обрачун међу странкама.

У дугој преписци између МШР и БУ у вези са жалбом, БУ потврђује наводе жалбе о ставу БУ да продаје дрвета треба одобравати једино по m^3 и да је она тако поступала већ више од годину дана, да се реална вриједност дрвета (на пању) из ових шума може установити тек на основу података одобреног привредног плана и испитане калкулације шумске таксе, те да се, због смрти шефа Одсјека за шумарство (који је сачинио одлуку о одобрењу уговора) не може објаснити контрадикција између одлуке о одобрењу уговора и нагодбе код суда у погледу начина обрачунавања међу странкама. Али почетком 1939. нови шеф Одсјека за шумарство БУ мијења ранији став, одузимајући рјешавања свих предмета „Шипада“ од референата који су до тада радили на овим пословима које он преузима. У том новом ставу, који БУ излаже МШР, наведено је, поред осталог, да поступак племена „даје оправдано наслућивати да је ту по сриједи нека смишљена шпекулација... да БУ није била ни компетентна да племену прописује начине продаје, а у погледу утаначења цијене дрвета сигурно је дошла до губјећења да се у конкретном случају продајом дрвета по стаблу постизаво просјечно исти финансијски ефекат као и код продаје по m^3 “.

Међутим, ту се не ради ни о каквој шпекулацији племена, већ о захтјеву да се контролом калкулације шумске таксе одреди реална цијена дрвета у интересу и племена и др. јавних интереса и тиме онемогући даље пљачкање власника шума. Осим тога, БУ је већ 1938. године одредила да се уз молбу за продају дрвета из шума које су под нарочитим јавним надзором, уз привредни план, обавезно прилажу и калкулације шумске таксе израђене на начин који је прописало МШР и услови продаје по обрасцу прописаном за државне шуме, из чега је јасно колико је нетачно тврђење да БУ није надлежна да одређује начин продаје. Без привредног плана и наведене калкулације БУ није имала никакве елементе за „губјећење“ и „исти финансијски ефекат“. Поред тога што су се у БУ знале цијене дрвета у другим уговорима у Црној Гори и другдје, она је имала и раније наведени податак да су стабла посјечена у племенској шуми до краја 1930. дала 2,93 m^3 техничког дрвета просјечно по једном стаблу, што значи — рачунајући са цијеном из нагодбе од 21 д по стаблу — да је одобрена цијена од

7,16 д/м³ техничке обловине, што је на основу раније наведених уговорних цијена дрвета — очигледно багателтно. Наведени (за суд тајни) споразум са племеном који није укључен у нагодбу код суда у ствари представља само још једну криминалну радњу „Шипада“, јер се споразумом избјегавају плаћања одговарајућих државних такса и државног фонда за пошумљавање на повећања уговорних цијена по стаблу.

МШР одбија жалбу племена у фебруару 1939. без упуштања у њену суштину, „као недопуштену“ зато што је жалбу потписао само старјешина племенске имовинске заједнице а не и још два одборника како прописује пом. Уредба М.С. бр. 1000/37.

Међутим, по одредбама Закона о општем управном поступку¹⁶ (у даљем тексту: ЗУП) „власт не смије само због формалних недостатака поднеска. напросто одбацити поднесак, већ се по службеној дужности настојати да ови недостаци буду уклоњени“ Стога ће одредити подносицу потребан рок за исправку, па тек ако се исправка не учини — сматраће се као да није било поднеска. Очигледно је да се ту ради о намјерном непоштовању закона, јер су искусним шумарским и правним стручњацима МШР свакако биле познате одредбе пом. закона. Не може бити ни говора да се наведени разлози МШР могу примијенити на случајеве кад је жалба недопуштена, о чему у закону постоје јасне одредбе.

У октобру 1938. БУ одобрава преправљени и допуњени привредни план без испитивања и излагања на јаван увид, без потписа племенских пуномоћника и без калкулације шумске таксе. Ни план ни одлука о њему се не достављају ни племену ни СН, већ БУ о томе обавјештава СН, с тим да оно о томе обавијести племе. Пleme тражи да му се доставе одлука и план, па му је одлука достављена почетком 1939, а племе упућено да примјерак плана затражи од његовог састављача. Одмах по одобрењу плана, „Шипад“ тражи од БУ да прихвати чисту сјечу стабала црног бора у једном одсјеку шуме (око 81 ha), како је планом предвиђено, и полаже код банке кауцију од 60.000 д за трошкове вјештачког пошумљавања, па БУ обавјештава СН да сјеча може одмах да почне, мада одлука о плану није постала извршна.* Дознака стабала је, противна одлуци о одобрењу уговора, извршена без знања племена, па пуномоћник племена тражи од МШР, БУ и СН да се сјеча обустави до рјешења жалбе племена на одлуку о одобрењу

¹⁶ Др Иво Крбек, Закон о општем управном поступку, Загреб 1931.

* У привредном плану стоји да је то чиста састојина црног бора која спада међу наше најбоље, да у њој има око 800 м³/ha, да су стабла заиста првокласна, да достижу висину од 40 m без иједне гране, да су потпуно здрава, да већи дио стабала има 3—6 м³ а да јача стабла од 10 и преко 10 м³ нијесу ријеткост.

уговора, истичући да племе није добило ни привредни план ни одлуку о његовом одобрењу. Зато БУ поништава дознаку стабала.

По одбијању одлуке о плану, племе против ње подноси жалбу МШР. У жалби је, поред осталог, наведено:

— да се племе никако не саглашава с предвиђеном чистом сјечом у наведеном одсјеку, ни с интензитетом сјеча 82,4% у једном одјелењу, ни са високим интензитетима сјеча у четири друга одсјека (63,2%, 61,4%, 56,7% и 56,1%), јер такве сјече нијесу одобрене ни у једном привредном плану за шуме у Црној Гори;

— да су пом. интензитети сјеча противни ранијем ставу МШР и Комисије за испитивање ранијег привредног плана да максимални просјечни интензитет сјеча износи 55% укупне масе стабала преко 32 см пречника, а да нигдје не може бити 60%;

— да је МШР 1932. одбило захтјев „Дурмитора“ за повећање интензитета сјеча преко 50% у другим шумама у Црној Гори зато што се тако не може осигурати трајност газдовања које је ЗОШ прописао за племенске шуме;

— да привредни план, за разлику од ранијег, није био изложен на јаван увид, како је прописано;

— да племену, и поред његовог тражења, није дат примјерак привредног плана;

— да племе такав план неће никад потписати и да ће тражити да га темељно испитају незаинтересовани стручњаци.

У жалби је такође објашњено да је племе, на захтјев „Шипада“ потписало крајем септембра 1937. да је сагласно „и са голом сјечом, ако је и гдје је БУ одобри“ само зато што је знало да такве сјече нијесу одобрене нигдје у Црној Гори, па је сматрало да ће се одбити такав евентуални захтјев „Шипада“

Упућујући МШР жалбу племена, БУ шаље и један примјерак привредног плана, уз образложење да је већ депонована наведена сума за пошумљавање, да план није уручен племену јер је за то недостајао примјерак плана, да план није излаган на јаван увид јер је то урађено с ранијим планом, да је план испитао у канцеларији и на терену шеф Одсјека за шумарство БУ, да племе није потписало план зато што је раније дало овлашћење „Шипаду“ да га поднесе на одобрење, па закључује да се поводом жалбе „добија утисак да се ради о наговору или подговору извјесних људи односно утицају на пуномоћнике племена на што с правом и сâм „Шипад“ сумња“, те предлаже да се жалба „као неумјесна“ одбије.

Међутим, испитивање плана није извршено ни у канцеларији ни на терену,* а навод БУ да план није требало изложити на јавни увид је неоснован јер је овај план сасвим друкчији од ранијег и са више него двоструко већом површином шума него у ранијем плану. Дакле, за БУ су важнији „наговори или подговори“ него чињенице. У вези са чистом сјечом и високим интензитетом сјеча наводи се да је МШР 1934. одбило жалбу „Варде“ на одлуку БУ којом није одобрила ни сјече свих стабала изнад 25 cm пречника у једној приватној шуми, јер би то било „девастација шуме коју забрањује § 11 шумског закона“ Исто тако, БУ је 1935. и 1939. одобрила привредне планове за двије веће приватне шуме у којима није предвиђена ни чиста сјеча ни сјеча оних интензитета у плану за племенске шуме. Бу, дакле, одобрава чисту сјечу и високе интензитета сјеча у шумама племена — за које је ЗОШ прописао строгу потрајност газдовања — а то не ради за приватне шуме за које та потрајност није обавезна. Овоме треба додати да је у пом. Уредби М.С. бр. 1000/37 прописано да се „привреда у заједници и уживање заједничких добара има уредити према трајној користи заједнице“, а БУ је познато да се наведеним сјечама не може обезбиједити потрајност у газдовању шумама ни трајна корист племенске заједнице. Али, и поред свега, МШР у марту 1939. одбија „као недопуштену“ жалбу племена „не упуштајући се у оцјену главне ствари овог предмета“, тј. на исти начин и из истих разлога као у ранијем рјешењу по питању уговора.

У мом пом. раду („Капиталистичко искоришћавање шума у Црној Гори“) наведено је да је племе 1939. против рјешења МШР о одбијању жалби племена против одлука БУ о одобрењу уговора и привредног плана за ове шуме поднијело тужбе Државном савјету, па је закључено — пошто о њима до слома бивше Југославије БУ није од МШР добила никакво обавјештење — да су обје тужбе остале неријешене у Државном савјету. Но, прикупљајући у Београду 1961. грађу за мој наведени рад, желио сам да у списима Државног савјета провјерим пом. закључак, али сам у тадашњем Државном архиву обавијештен да је архива Државног савјета једним дијелом сачувана, да је у сандуцима смјештена у подруму једне савезне зграде, да је несређена и да је за догледно вријеме недоступна за коришћење. При поновном покушају прошле године да се пронађу односни описи, у Архиву Југославије нађена је пресуда Државног савјета по тужби која се односи на одобрење привредног плана за ове шуме.¹⁷ Пресуда по тужби

* Ова чињеница је аутору позната зато што је тада радио у Одсјеку за шумарство БУ, а посебно се интересовао за рјешење овог предмета.

¹⁷ Архив Југославије, Државни савјет, 1939, бр. 30096/39 од 11. 1. 1941, фасц. 86 — Р 35.

на одобрење уговора — и поред двије везе у регистру списка Државног савјета — није пронађена, али је у регистру из 1939. установљено да су обје тужбе примљене истог дана (3. V 1939). Пошто је тек тада у пом. Архиву рађено на регистру сачуваних списка МШР, коме је Државни савјет доставио пресуде, покушај да се у тим списима пронађу пресуде био је безуспјешан.

Док се обје тужбе племенске заједнице налазе у Државном савјету, „Шипад“ форсира сјеча, па у септембру 1939. подноси БУ предлог сјеча око 120.000 m³ четинара за 1939/40. у другој шуми (Палешка гора), иако је привредним планом предвиђена год. сјеча готово четири пута мања, а изоставља се планом предвиђена сјеча 24.155 m³ букве. БУ одобрава предлог сјеча којима су обухваћене и оне у четири раније наведена одсјека са интензитетом од 56,1 до 63,2%, о којима је говорено у жалби племена на одлуку о одобрењу привредног плана. Два шумарска стручњака БУ, приликом вршења накнадних дознака 1940, констатују да су ранијом дознаком незаконито осјетно повећани пом. интензитети сјеча, па је на неким мјестима проведена и чиста сјеча.* За привлачење посјечених дрвних маса до Таре „Шипад“ је пренио котурачу и чекрк из Бистрице, које је 1931. изградила „Варда“. Слом Југославије је затекао неизвучено око 25.000 m³ обловине у Бистрици, а нарочито у Палешкој гори.

Изложићемо, а по потреби и коментарисати, битни садржај нађених списка по тужби која се односи на одобрење привредног плана за племенске шуме.

Обје тужбе Државном савјету подноси, користећи се раније наведеним концептима тужби, пуномоћник племенске заједнице др Р. Вукчевић, адв. из Београда. Основни садржај тужбе која се односи на привредни план за шуме чине ови елементи:

— да су прописима Уредбе М.С. бр. 1000/37 предвиђена права и дужности надзорних власти да се брину да сви органи заједнице савјесно обављају своје дужности у складу с одредбама Уредбе, а уколико се тако не ради — да на основу чл. 39. Уредбе предузимају потребне мјере за „успоставу законског стања и заштиту интереса племена“;

— да је жалбу за племенску заједницу потписао њен старјешина Анђелић, а да се жалбом могла остварити само корист заједнице, а ни у ком случају обавезе; да по чл. 35. Уредбе старјешина заједнице може сâм потписивати сваки акт којим се за заједницу не стварају обавезе,* а да акта из којих про-

* У извјештају једног стручњака се наглашава да су јелова стабла већином врло лијепа, пунодрвна и једра, и да просј. маса једног стабла износи 8,5 m³.

* По чл. 35 ст. 2. Уредбе „Старјешина заступа заједницу пред властима и према трећим лицима“.

излазе обавезе има да потпишу поред старјешине и два одборника;

— да се из предмета и одлуке БУ која се побија види да је жалилац племенска заједница коју заступа старјешина кога је МШР третирао као странку, па се, на основу чл. 29. став 2. ЗУП, због формалних недостатака жалба не може одбацити, већ је власт била дужна да по службеној дужности уклони недостатак, чак и када је у питању приватно лице, а тим прије када се ради о племенској заједници чији рад подлеже државном надзору по прописима Уредбе и ЗОШ;

— управна власт, као надзорна, пази по службеној дужности не само на сваки недостатак у овлашћењу већ и на сваки недостатак у пословању; да привредни план представља полазну тачку у раду са шумама племенске заједнице и само од тога плана зависи колико ће бити заштићени интереси племена као власника у односу у уговарачем и интереси државе у погледу одржавања шума, а да привредни план у овом случају не само што значи пустошење шума већ на њему нема ни потписа племенске заједнице као власника, што је прописано у § 57. и 59. у вези тач. 6. § 56. ЗОШ, а што БУ није смјела заборавити због њених дужности у погледу племенских шума, садржаних у прописима § 38 — IV та. 4. ЗБУ;

— да је рјешење МШР ништавно и због формалних недостатака, јер не садржи § 107. ЗУП упут о правном лијеку;

— да је нападнута одлука донесена на основу чл. 122. ЗУП који се односи на неблаговремене и недопуштене жалбе, што овдје није случај, те примјени тих одредаба није било мјеста.

Резимирајући предње разлоге, у тужби се наводи да је надзорна власт заборавила те прописе, а да су њени одговорни чиновници не само закон повриједили већ и себи створили дисциплинску кривицу предвиђену и кажњиву по § 188. Закона о чиновницима.

На крају тужбе моли се Државни савјет да тужбене наводе уважи и поништи рјешење МШР као на закону неосновано.

Веома је карактеристично да је МШР одговорило Државном савјету на пом. тужбу тек почетком децембра 1939. У том одговору се нарочито истиче:

— да је позивање у тужби на одредбе § 29. ЗУП које говоре о формалним недостацима поднеска и о поступку власти код њиховог пријема без икакве правне важности за овај случај, јер се у њему ради о жалби странке за коју важе одредбе §§ 114—123. пом. закона за неблаговремене и недопуштене жалбе, које је прописе МШР и узело у обзир код доношења оспореног рјешења, „што је сасвим правилно и на закону основано“;

— да је позивање у тужби да је нападнуто рјешење донесено на основу § 122. ЗУП — по коме се могу одбацити само неблаговремене и недопуштене жалбе, што у предмету није случај — неосновано и без икаквог законског оправдања, јер је у конкретном случају утврђено да је жалбу поднијело неовлашћено лице, па је „заиста поднета жалба била недопуштено уложена, што је свакако јасно и за самог тужиоца“;

— да МШР у свом рјешењу није навело и упут о правном лијеку зато што је, по § 107. ЗУП, за такав случај централна власт изузета од те обавезе;

— да су цијењени и остали наводи тужбе, па је нађено „да су исто тако неосновани и неумесни“, те се моли Државни савјет „да тужбу као неумесну одбаци“

Из овог одговора се види да се, по схватању МШР, општа одредба ст. 2. § 29 ЗУП која говори о свим врстама поднесака, њиховим формалним недостацима и поступцима власти у таквим случајевима, не може примијенити на жалбе јер за њих постоје посебне одредбе истог закона које се односе само на неблаговремене и недопуштене жалбе, а да је МШР „утврдило“ да се у овом предмету ради о жалби коју је поднијело неовлашћено лице, тј. о недопуштеној жалби.

Али, у МШР се „није видјела“ одредба § 116. ЗУП која спада у одредбе на које се оно у одговору позива, тј. у Одсјек IV — жалба, по којој ће се „за жалбу примјењивати одредбе истог закона о поднесцима“ Пошто МШР располаже искусним правним и шумарским стручњацима, треба рачунати да је и њему било јасно да је пом. мишљење неосновано, али да су за наведени став постојали посебни разлози. Не треба, стога, да чуди што су и остали наводи жалбе у МШР оцијењени као „неосновани и неумесни“, али без икаквог образложења, а то се морало учинити по § 123. истог закона. МШР је у своме одговору на тужбу у праву једино у погледу образложења о упуту за правни лијек.

Пресудом Државног савјета од 11. I 1941. поништено је рјешење МШР о одбијању жалбе племенске заједнице против одлуке БУ о одобрењу привредног плана за племенске шуме као „недопуштене“.¹⁸ У образложењу пресуде се наводи:

— да је у овом предмету у питању ко по закону може у име племенске заједнице да иступа као способна странка односно као њен овлашћени заступник или пуномоћник за подношење жалбе;

¹⁸ Нађена пресуда је оригинал писан мастилом који су потписали: предсједник Државног савјета Јовановић Живко као предсједник I Одјељења и чланови Иванишевић Милисав, Крстић Никола (извјестилац), Ковачевић Никола и Здравковић Драгиша, као и дјеловођа-референт Осојник Јан.

— да нема сумње да племенску заједницу пред властима могу заступати њен старјешина сâм, па и два одброника уз старјешину;

— да је управна власт у оспореном рјешењу посумњала да је старјешина сâм овлашћен поднијети жалбу у име заједнице па је, без даљег испитивања овог овлашћења, прогласила да је неовлашћено лице и да према томе није ни странка способна за вршење ове процесне радње;

— да, према § 24. ЗУП, власт има да у сваком стању поступка, по службеној дужности, пази на то да ли онај који се појављује као странка или као овлашћени законски заступник и пуномоћник има способности за самостално вршење процесне радње, па — ако нађе недостатке пуномоћја — онда има да их уклони сходно наредбама ст. 2. § 29. ЗУП;

— да, према наведеном пропису, власт не смије да због формалних недостатака поднеска, у који се има убројити и жалба као поднесак везан за преклузивни рок, напросто одбацивати тај поднесак — жалбу, већ је требало по службеној дужности настојати да недостаци у жалби буду уклоњени, у овом случају је требало да тражи и потписе на жалби двојице одборника;

— да је, пошто овдје није тако поступљено, неправилно примијењен закон, јер није вођено рачуна о формама поступка, па је ваљало оспорено рјешење поништити по чл. 26. Закона о државном савјету.

По наведеној пресуди, МШР је, по прописима чл. 26. ст. 2, чл. 42. и 43. истог закона, било дужно да донесе нови управни акт, тј. друго рјешење на жалбу племенске заједнице, а ако то не уради у року од три мјесеца од добијања пресуде — племенска заједница има право да се жали Државном савјету који ће донијети рјешење којим се замјењује управни акт. Нема никакве сумње да МШР није имало законских услова за обнављање спора код Државног савјета по чл. 44. истог закона. Пошто је пуномоћнику племенске заједнице пресуда уручена 3. фебруара 1941. а вјероватно је тада она примљена и у МШР, због тадашње предратне ситуације а убрзо и слома државе није било времена да МШР у датом року донесе друго рјешење по жалби племенске заједнице. Треба напоменути да је Државни савјет, прије доношења пресуде, тражио од МШР све списе по објема жалбама племенске заједнице, а оно од БУ, па су Државном савјету они и достављени, а након коришћења враћени БУ

Како је МШР за одговор на тужбу требало више од шест и по мјесеци, а Државном савјету од пријема одговора на тужбу до доношења пресуде 13 мјесеци одн. од пријема тужбе 20 мјесеци, намеће се питање — зашто се то тако догађало. Тим прије што је било врло лако одмах установити да не може бити

говора о недопуштеној жалби. Мишљења смо да је у МШР и у Државном савјету, на основу наведених одредаба ЗУП, одмах било јасно да су разлози племенске заједнице изнесени у жалби одн. тужби били такви да се нијесу могли побијати ваљаним разлозима, а да би повољно рјешење жалбе одн. тужбе било врло неповољно за „Шипад“, коме је, као државном предузећу, МШР надзорни орган за цјелокупно пословање. Стога сматрамо да је то био разлог доношењу у МШР онаквог рјешења на жалбу и оноликом одуговлачењу одговора на тужбу, а Државном савјету онолико касном доношењу (иако правилне) пресуде.

Пошто је МШР одбило жалбу племенске заједнице против одлуке БУ о одобрењу уговора са „Шипадом“ из истовјетних разлога и с истим образложењем као у рјешењу по жалби на одобрење привредног плана, може се са сигурношћу рачунати да је Државни савјет донио истовјетну пресуду и по тужби против одобрења уговора.

На крају, дају се још неки подаци о раду „Дурмитора“ и „Шипада“ који ће допунити слику о тим друштвима:

Анализом стања „Шипада“ по билансу за 1930, др Улмански (директор „Шипада“ 1931—1934, а касније једно вријеме и министар шума и рудника) констатује да се дуг „Дурмитора“ од 24 милиона динара мора сматрати „100% дубиозним“ Крајем 1933. истиче, даље да је тешко одговорити на питање зашто се у „Дурмитор“ и даље инвестира и зашто се његов дуг не отпише „уз повратак шума племенима“, да је МШР било споразумно с ангажовањем „Шипадових“ средстава у „Дурмитору“ а да нема изгледа да ће „Дурмитор“ свој дуг од 26 милиона динара вратити „Шипаду“ у догледно вријеме, те да треба провести фузију „Дурмитора“ са „Шипадом“ Улмански, затим, истиче да би „прави задатак управе Шипада морао бити постепено претварање данашње прашуме у узгојну шуму, а тек у другом реду да тај рад има што бољи финансијски ефекат“, да се „државно предузеће не би смјело водити са тежњом за што бољим ефектом у садашњости. него са становишта да данашњи рад треба и будућим генерацијама бити од што веће и трајне користи“, те да „код предузећа мора шума бити и остати најважнија а сви остали обзир и захтјеви морају се подредити шумском газдинству“.¹⁹ Почетком 1938. „Шипад“ подноси МШР представку у којој, поред осталог, наводи да би било штета допустити да црногорске шуме „постану предмет шпекулација бјелосвјетских или дома-

¹⁹ Поднесци... Шумско-индустр. предузећа Добрљин-Дрвар ад., од 6. маја 1931. до 4. априла 1934, Сарајево 1934. (Ово је строго повјерљив материјал управном одбору предузећа и МШР, штампан као рукопис у свега 50 примјерака који служе само за обавјештење личностима којима је уручен — како стоји у тој публикацији).

ћих авантуриста“, па предлаже да се појача контрола и „строго пази коме се шуме продају“.

Да се ни „Дурмитор“ ни „Шипад“ при искоришћавању црногорских шума нијесу ни до тада ни касније држали наведених начела у газдовању шумама и да нијесу ни једну од тих шума отворили (јер су свуда правили само преносиве ко-тураче и чекрже), те да шуме нијесу „враћене племенима“ — очевидно је из ранијих излагања. Другим ријечима, однос пом. државних предузећа према свим шумама које су искоришћавали и према њиховим власницима (укључујући и шумске раднике) био је типично пљачкашки и полуколонијални и није се ни у чему разликовао од односа приватних домаћих и страних предузећа која су искоришћавала шуме у Црној Гори. Уз то, такав однос и рад тих државних предузећа од почетка до краја води се под фирмом националних интереса и одбране од страног капитала, отварања шума, уредног газдовања у њима и подизања економског стања односних крајева „не само за сада него и у будућности“. Њихов цјелокупан рад у црногорским шумама даје, без сумње, вјерну слику друштвеног морала свих оних који су у томе непосредно или посредно учествовали, као и ондашњих друштвено-политичких и економских односа који су то омогућивали и условљавали.

Најзад, указујемо на рад „Шипада“ у вријеме италијанске окупације Црне Горе.* Тада његов „патриотски“ став долази до пуног изражаја. Већ почетком јуна 1941. Д. Мазић — ранији руководилац свих шумских радова „Шипада“ у Црној Гори — с пуномоћјем централне управе „Шипада“ из Сарајева предаје Цивилном комесаријату на Цетињу представку. У њој се наглашава да „Шипад“ намјерава да у „пуном опсегу“ настави рад у шумама племена пољског и у шуми Кошара у шавничком срезу на бази ранијих уговора и привредних планова за те шуме, а посебно да настави привлачење обловине до Таре и њен транспорт Таром и Дрином до своје пилане у Устипрачи, а да ће сва грађа бити упућена у Италију. Стога моли да се италијанским властима у Колашину, Бијелом Пољу и Шавнику дадну инструкције да радове помогну и да, по потреби, пруже и војну помоћ. Цивилни комесаријат усваја тражење за наставак радова до краја 1941, с тим да ће о транспорту водом одлучити касније пошто се грађа допреми до Таре и када „Шипад“ достави гаранције усмено тражене од пуномоћника „Шипада“. Истог мјесеца „Шипад“ упућује представку италијанској команди у Чајничу, истичући да је био први снабдјевач војне инжињерије у Албанији и Италији, а да је та команда заплијенила у Чајничу његову резану грађу у обловину, резану грађу у Горажду и двије мале пилане у око-

* Овај дио чланка је обрађен такође на основу података из мога у почетку наведеног рада.

лини, наводећи да је „Шипад“ приватно а не државно предузеће. Мазићу је из два пута исплаћено 370.000 д за плате особља и наставак радова, а дирекција предузећа, на челу са Мазићем, пресељена је у Пљевља. Пошто је италијанским властима доставио преглед читаве имовине „Шипада“ у Црној Гори (непосјечено дрво, обловина, транспортна средства и др.) у укупној вриједности 14,2 милиона динара, Мазић у септембру и новембру 1941. даје два предлога о хитном наставку радова, тј. да се за резање обловине подигне пилана у Горажду или да се реже на општинској пилани у Колашину, одн. да се подигне пилана на водени погон у Бистрици или парна пилана код Мојковца, а да се обловина која би се посјекла у Кошари прода на Пиви. Тим би се, по рачуну Мазића, остварила добит од 35 милиона динара. Партизани су, међутим, онемогућили сваки рад у Мојковцу, јер су у новембру отјерали особље „Шипада“, уништили канцеларију, бараче и магацине и одузели 12 коња. Тако је „Шипад“ у 1941. могао испоручити италијанским дивизијама „Пустерија“ и „Венеција“ свега 1.043 m³ резане грађе са стоваришта у чајничком срезу. — У првој половини 1942. „Шипад“ повећава испоруку резане грађе из истог среза италијанским дивизијама. Крајем марта гувернер Црне Горе поставља „Шипаду“ ванредног комесара, који извјештава разне италијанске команде, поред осталог, о великој активности особља „Шипада“ а особито Мазића, наглашавајући да су сви „политички нама оријентисани“. Тако у другој половини исте године „Шипад“ у Црној Гори послује под фирмом »Sipad-aziende forestale industriale — direzione Pljevlja«, с директором Мазићем.

Мазић и даље инсистира на наставку радова код Мојковца, па путује у Мојковац, Колашин и Подгорицу. У октобру „Шипад“ закључује уговор с Командом трупа за Црну Гору о испоруци 1.050 m³ резане грађе, а у новембру нуди њемачкој организацији »Todt« на продају 5.000 m³ борових трупаца у Бистрици, а необавезно и сву своју обловину из црногорских шума. По тој понуди, сва грађа би се транспортовала водом до Београда, ради прераде на пилани Прометне банке из Београда коју је »Todt« закупила, а сва грађа би се испоручила њемачкој и италијанској војсци. Но, због неслагања хрватског „Шипада“ и власти тзв. Независне Државе Хрватске, до реализације није дошло. — Почетком 1943. „Шипад“ закључује са Дирекцијом инжењерије трупа у Црној Гори два уговора за испоруку 826 m³ резане грађе, а у марту наредбом гувернера Црне Горе распуштени су управни и надзорни одбор бив. југословенског „Шипада“, а руковођење предузећем повјерено једном официру италијанске Шумске милиције као ванредном комесару. У мају и августу Мазић предлаже да се дирекција „Шипада“ пресели у Подгорицу одн. Никшић, али је у августу

пресељена на Цетиње. У јулу Мaziћ поново обилази Мојковац, па предлаже да се 20.000 m³ обловине из Палешке горе реже на пилани у Колашину, а у августу путује у Никшић ради испитивања могућности производње на пилани „Омбле“ и сјече шума, па наводи шта за то треба урадити да би „Шипад“ могао одмах закључити уговоре са „Омблом“ и „Зетом“ и преузети руковођење тим радовима. Због капитулације Италије, почетком септембра, није ни ова комбинација остварена. На тај начин, због НОБ у Црној Гори, од обловине „Шипада“ у Црној Гори није изрезан ни кубик грађе, нити су италијанске власти искористиле ни комад обловине.

Др Душан Вучковић